

Roskildeegnen blev Nordens midtpunkt for 100 år siden

AF HENRIK DENMAN

Folkemøderne i Herthadalen nær Ledreborg Slot havde deres storhedstid i de sidste årtier af 1800-tallet. De populære grundlovsmøder og jubilæumsfesten for ophævelsen af stavnsbåndet i 1888 havde i flere år samlet langt over 10.000 mennesker.

Siden dalede interessen for de store folkemøder betragteligt. Der blev fortsat arrangeret møder i Herthadalen, hvor især partiet Venstre og Roskilde Højskole var aktive. Arrangementerne skabte dog ikke den store interesse, og antallet af deltagere var beskedent.

Men pludselig blev stedet igen centrum for et folkemøde, hvor mere end 10.000 mennesker samledes til taler og festlighed. Det store nordiske møde i Herthadalen fandt sted den 6. juli 1921 og satte både Roskilde og Lejregegnen på den anden ende.

Denne gang var det dog ikke grundloven, som var på talernes dagsorden i Herthadalen. Det var derimod et aktuelt emne i den politiske debat, nemlig fremtidens nordiske samarbejde og det folkelige og kulturelle samarbejde mellem de nordiske lande.

Mødets betydning blev understreget af, at tre nordiske politikere, der var eller havde været statsministre, deltog i hele arrangementet og var hovedtalere i Herthadalen.

Det var Hjalmar Branting, der havde været Sveriges statsminister i 1920 og igen indtog posten i oktober 1921, Gunnar Knudsen fra Norge, som havde været statsminister i to omgange, senest 1913-1920, samt Niels Neergaard fra Danmark, der var konseilspræsident (statsminister) 1908-09 og statsminister 1920-24.

De var topfigurerne i en kortege, der kørte fra København til Roskilde og videre til Lejre. Det var dog ikke så meget den politiske debat, der tiltrak opmærksomhed fra den store menneskemængde. Det var et forholdsvis nyt transportmiddel – bilen. Statsministre, kulturpinger og andre honorariers ankom ikke som i 1880'erne med tog og hestevogn, men i en kortege af imponerende biler. Tilskuernes interesse i

*Henrik Denman, f. 1954.
Uddannet journalist, BA i
Litteraturvidenskab 2008.
Har udgivet bibliografier om
danske digtere. Artikler og
bøger om litteraturhistoriske
og lokalhistoriske emner.*

Roskilde og omegn blev også tiltrukket af de deltagende kvinders uhørt fine påklædning.

Det kunne nok få folk ud på gaderne i Roskilde.

Drømmen om en skandinavisk union og bestræbelserne for at skabe et tættere nordisk samarbejde er behandlet flere steder i faglitteraturen, senest i Rasmus Glenthøjs og Morten Nordhagen Ottosens banebrydende værk om emnet. *Union eller undergang. Kampen for et forenet Skandinavien* fra 2021.

Begivenhederne i Roskilde og Herthadalen er derimod kun sporadisk beskrevet i litteraturen. Begivenheden blev til gengæld dækket detaljeret af især de lokale aviser *Roskilde Dagblad* og *Roskilde Avis*. Men også de københavnske aviser og lokale dagblade andre steder i landet satte god plads af til at beskrive det nordiske folkemøde i Roskilde og Herthadalen i 1921. Det er derfor primært presseomtalerne, der ligger til grund for denne artikel.

Det nordiske folkemøde i Herthadalen skal ses på baggrund af to politiske ambitioner.

For det første at styrke båndene mellem de nordiske lande. Første Verdenskrig havde knyttet de nordiske lande tættere til hinanden, bl.a. gennem øget vareudveksling, og efter krigens afslutning ville flere politikere styrke samarbejdet.

For det andet handlede debatten i mange lande under og efter krigen om, hvordan man kunne øge småstaternes sikkerhed og selvstændighed gennem internationalt samarbejde. Det var en voksende interesse for at sikre fredelig sameksistens mellem landene gennem samarbejde i internationale organisationer.

Desuden skal euforien omkring folkemødet ses i lyset af Genforeningen i 1920, hvor Sønderjylland igen blev en del af Danmark.

Skandinaviske visioner

Ønsket om et nærmere samarbejde mellem de skandinaviske lande var langt fra nyt, men kan føres tilbage til første halvdel af 1800-tallet.

Gennem 1800-tallet talte man om skandinavismen. Efter Napoleonskrigene var politiske kredse i flere mindre lande for alvor begyndt at argumentere for, at tiden var løbet fra småstater. Historien viste, at små stater nemt blev løbet over ende af de store stater. Den politiske debat i Danmark, Sverige og Norge blev derfor i stadig højere grad præget af et ønske om et tættere samarbejde eller ligefrem en union.

Skandinaviske politikere uddrog den lære af de mangeårige Napoleonskrige, at statsdannelser måtte være af en vis størrelse politisk, økonomisk, militært og kulturelt for at kunne gøre sig gældende.

Fremtrædende politikere i de skandinaviske lande var ikke ene om visionen om en eller anden form for union. I 1862 blev Otto von Bismarck ministerpræsident i Preussen, og han havde en plan for at forene Skandinavien. Hans vision var et Storsverige. Også Dronning Victoria af Storbritannien foreslog det slesvigske spørgsmål løst ved en skandinavisk union, mens Frankrigs Napoleon 3. aktivt arbejdede for et samlet Skandinavien. Blandt de store europæiske stater var Rusland derimod stålsat imod et styrket Skandinavien, ikke mindst fordi det ville spærre Rusland inde i Østersøen.

Skandinavismen var gennem 1800-tallet imidlertid ikke én vision, men indeholdt mange aspekter. Fra første halvdel af 1800-tallet var der tale om en bred bevægelse, der både ønskede øget kulturelt, økonomisk og politisk samarbejde mellem landene. Den store diskussion handlede om målene og midlerne.

Forløbet gennem 1800-tallet blev til tider meget dramatisk med bl.a. planer om statskup og hemmelige forhandlinger om en nordisk union. Det beskrives af Rasmus Glenthøj og Morten Nordhagen Ottosen således:

En tanke var imidlertid grundlæggende. Det var ideen om skandinavisk enhed, der skulle udvikles ved et tættere fællesskab. Tanken vandt bred tilslutning i de skandinaviske eliter fra 1840'erne. Spørgsmålet var, i hvilket omfang den skulle realiseres, hvordan den skulle realiseres, og hvor hurtigt den skulle realiseres.¹

Der viste sig at være flere sten på vejen til en mulig skandinavisk samling. Kulturelt havde tanken godt fat især blandt studenterkredse, og det udviklede sig til det, man i universitetskredse kaldte åndelig skandinavisme.

Men på det politiske plan var det vanskeligere. Skandinavister midt i 1800-tallet mente, at de skandinaviske landes selvstændighed var truet af Tyskland og Rusland. Man fulgte optrapningen af striden mellem Preussen og Danmark tæt, og spørgsmålet om en skandinavisk alliance mellem Danmark og Norge-Sverige blev aktuelt. Men mange svenskere og nordmænd vægrede sig imod at forpligte sig til det, som så ud til at blive en uundgåelig krig i Slesvig mod en overlegen stormagt. Der var mistanke i politiske kredse især i Norge og Sverige om, at danskerne ikke ville føle samme forpligtelse til at hjælpe med i krigstilfælde.

Fig. 1. Der findes stort ingen tilgængelige fotografier fra det nordiske interparlamentariske møde i København i 1921. Det samme gælder de nordiske deltageres besøg i Roskilde og Hertugdalen den 6. juli 1921. Et af de få fotografier viser den nordiske interparlamentariske kommission i København, hvor flere førende nordiske politikere deltog. Det Kongelige Bibliotek.

Krigen i 1864 blev en realitet, og Danmark mistede Slesvig, Holsten og Lauenborg og blev dermed kraftigt reduceret. Sådan lå landet, da Første Verdenskrig brød ud. Optakten til krigen og krigens forløb pusede imidlertid igen nyt liv i tanken om et skandinavisk samarbejde – eller et nordisk samarbejde med Finland med i visionen, som man i årene inden verdenskrigen talte om.

Nordisk samarbejde

Første Verdenskrig 1914-18 fik afgørende betydning for udviklingen af det nordiske samarbejde. Der skulle dog gå adskillige år og en afslutning på krigen, inden en vision om et nordisk samarbejde blev til virkelighed.

Bestræbelserne på at styrke det nordiske samarbejde foregik på to områder.

For det første søgte førende politikere i de nordiske lande i årene inden og under Første Verdenskrig at finde en løsning på et tættere, mere forpligtende samarbejde. I 1907 dannedes Det nordiske interparlamentariske Forbund, men de indledende forsøg på at nærme sig hinanden foregik under stor gensidig skepsis, først og fremmest efter opløsningen af den svenske-norske union i 1905. En kreds af politikere fra Danmark, Sverige og Norge stiftede forbundet for at tale sammen om fælles opgaver, og hvad man kunne gøre for at føre landene sammen om det store mål: at erstatte magt med retfærdighed. Det var dog helt centralt, at der ikke var noget ønske om at skabe en nordisk overrigsdag.

For det andet søgte man at skabe et kulturelt og sprogligt samarbejde, som resulterede i stiftelsen af Foreningen Norden i 1919.

Det nordiske interparlamentariske Forbund arrangerede årlige møder i hovedstæderne. Det var åbne møder i den forstand, at mødernes indhold og eventuelle beslutninger blev ført til protokols, som efterfølgende blev oplæst i de nationale forsamlinger.

Efter krigsudbruddet i 1914 forsøgte politikere at gøre Det nordiske interparlamentariske Forbund til centrum for et fredsprogram mellem de krigsførende lande, men det stod snart klart, at der var store meningsforskelle blandt ledende politikere i Danmark, Sverige og Norge.

I det svensk-norske fredsmiljø ønskede man aktivt at påvirke fredsspørgsmålet gennem internationale fredsorganisationer, mens fredsspørgsmålet i Danmark stort set forsvandt fra den politiske dagsorden. En afgørende årsag var Danmarks beliggenhed – stort set på kanten af de europæiske slagmarker, ligesom de danske stræder havde en betydelig strategisk interesse for de krigsførende magter.

Eufori i Danmark

Det er den ramme, man skal se begivenhederne i 1921 i. For første gang valgte man at gå nye veje i forsøget på at engagere befolkningen, nemlig med kortegekørsel til Roskilde og folkemøde i Herthadalen.

Den 4.-5. juli 1921 fandt det 13. nordiske interparlamentariske møde sted i København. Det blev gennemført på den nystiftede Foreningen Nordens initiativ, og begivenheden fik stor omtale i aviserne.

Den store opmærksomhed blev især rettet mod det efterfølgende specielle arrangement den 6. juli med højtideligt besøg i et flagsmykket Roskilde og et nordisk folkemøde på den gamle historiske festplads i Herthadalen ved Ledreborg Slot.

Den folkelige opbakning til festlighederne og de politiske taler af førende nordiske politikere skal også ses i sammenhæng med den eufori, der var opstået i Danmark efter afslutningen på Første Verdenskrig. Danmark havde gennem krigen forholdt sig neutralt, og de sejrende magter havde besluttet, at Danmark skulle have Nordslesvig tilbage, og at grænsedragningen skulle afgøres ved en folkeafstemning. Afstemningen blev holdt i 1920, og Danmarks nye grænse kom til at ligge, hvor den ligger i dag. Sønderjylland blev atter dansk, men krigen og Danmarks nye grænse viste sig at være et aktuelt udgangspunkt for politikernes taler om fremtidens nordiske samarbejde i Herthadalen.

Fig. 2. Hjalmar Branting (1860-1925), svensk socialdemokratisk politiker og Sveriges statsminister i tre regeringer i 1920, 1921-23 og 1924-25.

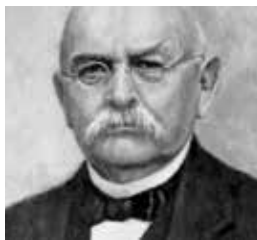

Fig. 3. Gunnar Knudsen (1848-1928), norsk politiker for Venstre og Norges statsminister 1908-10 og 1913-20.

En solonyhed

Allerede inden folkemødet kunne Roskilde Dagblad bringe et interview med en af de centrale norske deltagere ved det kommende nordiske folkemøde i Herthadalen, den tidligere norske statsminister Gunnar Knudsen. Tilfældet ville, at avisens redaktør Th. Wellejes var på ferie i Norge og her afbrød ferien for at opsøge den norske toppolitiker.

I avisen forklarer Gunnar Knudsen, hvorfor nordmændene var forsigtige og tilbageholdende, når det gjaldt et nærmere nordisk samarbejde. Redaktøren rettede det til skandinavisk samarbejde, og det affødte følgende kommentar fra Gunnar Knudsen om, hvorfor han talte om nordisk samarbejde og ikke skandinavisk samarbejde:

Det sagde jeg ikke. Jeg brugte med vilje ikke Ordet "skandinavisk". I Udlandet er man nemlig tilbøjelig til at slaa Skandinavien sammen under eet. Men det er ikke eet Rige. Det er flere. Norge til Eksempel er et Land for sig og vil ikke vide af at blive slaaet sammen med de andre. Vi har ikke nogen Samhøring og den fejle Mening hos Udlændingene maa vi modarbejde.²

Der var dog områder, hvor de nordiske lande kunne samarbejde, og de opgaver ville han nævne i sin tale i Herthadalen.

Dermed var der lagt op til, at i hvert fald én stemme på det nordiske folkemøde ville stå fast på, at der ikke kunne blive tale om en nordisk union, men et samarbejde mellem selvstændige nordiske stater.

På den store festdag den 6. juli skulle politikerne gennem et tætpakket program med et storstilet besøg i Roskilde. Datoen var ikke tilfældig, for på det tidspunkt var den 6. juli en vigtig mindededag. Det var datoen for Slaget om Fredericia i 1849, som var et af de mest kendte slag under Treårskrigen eller Første Slesvigske Krig 1848-50 mod Preussen. Danmark fejrede siden krigen som en sejr, men det var blot forløberen for Anden Slesvigske Krig i 1864.

En flagklædt by

Det store arrangement i Roskilde og Herthadalen var på flere måder betydningsfuldt. Den nystiftede Foreningen Norden fik en enestående mulighed for at skabe opmærksomhed om den nordiske sag og samtidig reklamere for sit arbejde. Byen Roskilde fik samtidig mulighed for at vise sig frem på fineste vis for omverdenen. Desuden fik førende politikere fra de nordiske lande mulighed for at markere sig i en sag, der havde gehør i befolkningerne i de første år efter Første Verdenskrigs afslutning.

Foreningen Norden havde lagt planlægningen af dagens program i hænderne på tømremester Harald Weber jun. fra en stor familievirksomhed i Allehelgensgade. Han havde ikke blot haft travlt med at sammensætte et minutiøst program; han havde også sørget for at tømre 1500 siddepladser sammen foran den berømte talerstol i Herthadalen.

Dagen begyndte i København. Kl. 9 samledes de delegerede i Christiansborgs indre slotsgård, hvor "den utrættelige og evigt-elskværdige Grosserer Valeur havde samlet en Automobilpark af Byens bedste Vogne", som *Berlingske Tidende* kunne rapportere.³

De 60 blankpolerede automobiler kørte i promenadekørsel nordpå ad Strandvejen langs Øresund og videre gennem Nordsjælland. Med på turen var ca. 270 nordiske politikere med ægtefæller. Desuden deltog topembedsmænd sammen med deres ægtefæller samt repræsentanter for Foreningen Norden og journalister.

Kortegen kørte til Bagsværd og Farum og videre til Slangerup, og herfra gik ruten langs Roskilde Fjord til Roskilde.

I Roskilde var forventningerne til dagens begivenhed store fra den årle morgenstund. Solen skinnede fra en skyfri himmel og bidrog til den forventningsfulde stemning blandt de mange fremmødte borgere, selv om mange allerede om formiddagen mærkede den stærke varme. En by klædt i Dannebrogsgflag bød de nordiske gæster velkommen. På Stændertorvet var der som altid travlhed, da det var torvedag. De mange gartnere måtte flytte deres boder nærmere til springvandet, hvor vandet sprang i dagens anledning.

Byrådsmedlemmerne fordrev ventetiden i rådhusets forhal, og foran rådhuset havde politiet travlt med at skabe plads til de ventede biler. Det gav dog ikke skår i glæden. Humøret var højt, og forventningerne voksede, ikke mindst da selskabet var blevet en halv time forsinket. Endelig kom selskabet – og det var især de omkring 60 biler, der fangede tilskuernes opmærksomhed, da de kørte ad Palæstræde ind på Stændertorvet og op foran rådhuset. Aldrig havde man set så mange biler samtidigt.

Så fulgte det ene elegante luksusautomobil efter det andet. Det havde været en dejlig køretur langs den solbeskinnede Roskilde-fjord, men støvet havde der været på vejen, og det må alligevel have været helt velgørende atter at komme ind på stenbroen. Automobilerne fik hurtigt sat deres interparlamentariske indhold af på torvet, skrev journalisten fra Roskilde Avis.⁴

Fig. 4. Niels Neergaard (1854-1936), dansk politiker for Venstre og Danmarks statsminister 1908-09 og 1920-24.

Alle sejl var sat til for at give de nordiske politikere en stor-slået oplevelse i Roskilde, selv om der også var et par fodfejl. Således kunne man i *Roskilde Avis* læse følgende:

En by i flag hilste i formiddags den interparlamentariske kommission velkommen til Roskilde. Fra næsten hvert hus inde i byens gader vajede Dannebrog, og rådhuset flagede endog med svensk og norsk flag. En fin opmærksomhed overfor vore nordiske gæster. Til forbauselse for mange savnede man imidlertid ganske et dansk flag på rådhuset.⁵

I Roskilde blev deltagerne modtaget af byrådet med borgmester J.C. Sørensen i spidsen.

Ro-roser

Borgmester Sørensen slog i sin velkomsttale på den store vision om at styrke fællesfølelsen og den fælles vilje hos de nordiske folk, men han fik også nævnt betydningen af netop at være i Roskilde:

De kommer hertil paa en Dag, hvor det danske Folk kan fejre et af sine mest straalende historiske Minder, men et Minde, som tillige er et stolt og kært Fællesminde for alle Nordens Folk. De mødes med os her paa gammel historisk Grund, i en By og en Kirke, hvor mangfoldige Minder fra Nordens Historie løber sammen i gode Minder og bitre Minder mellem hverandre, men alt sammen Minder, som vi nu har paa den lange historiske Afstand, der gør, at de alle i Forening til vort Slægtled taler et manende og advarende Sprog, der vel kan have sin Betydning for det Maal, De stræber imod.⁶

Selskabet gik til Domkirken, hvor stiftsskriver Westrup overtog værtsrollen. Han fortalte om Roskildes navn, der skulle stamme fra Roars Kilde, men den teori mente han dog ikke holdt vand.

Han tilføjede, at det til gengæld var en kendsgerning, at de unge piger, som havde ledsaget selskabet fra rådhuset, samme morgen havde plukket de fine roser ved Roars Kilde. Og disse blomster havde nu et helt særligt navn – Ro-roser.

Efter et besøg i Domkirken spadserede selskabet til frokost på Hotel Prindsen. Her havde overtjener Schneidelbach sørget for, at ingen skulle gå sultne fra bordet. Der var smurt ikke færre end 1.400 stykker smørrebrød – og meldingen lød, at der hurtigt gik svind i smørrebrødet.

En mindre gruppe i det fornemme selskab måtte imidlertid nøjes med at spise rester. De var kørt forkert på turen i Nordsjælland og tog en omvej via Frederikssund og blev derfor forsinket i ankomsten til Roskilde. Pressen skrev, at den ekstra omvej "gjorde Automobiludflugten interessante-

re, men denne Ekstra-Udflugts Deltagere lidt brødflove; de kom først til 'Prinsen's Smørrebrødsfave, da Tomheden havde grebet Fadene".⁷

Herfra kørte man videre til Herthadalen.

Folkefesten i skoven

Da bilkortegen med de nordiske politikere ankom til Hertadalen, blev de mødt af festlighed og en lystig stemning. Omkring 10.000 mennesker havde fundet vej fra det kendte mødested, mange fra Lejre- og Roskildeområdet, men også fra Stevns og det øvrige Østsjælland. Alene fra Roskilde var 400 mennesker ankommet til Lejre med toget for så at gå det sidste stykke vej fra Lejre Station til Herthadalen.

På festpladsen i Herthadalen havde arrangørerne opstillet stole til politikerne og deres følge. Mange deltagere i folkefesten forsøgte at sætte sig på stolene, men det lykkedes den ansvarlige arrangør, tømmermester Weber og "hans tapre Stab af Akademiske Skytter og Spejdere, ved energiske Forestillinger" at få ryddet stolene, som en journalist bemærkede.

Arrangørerne havde lavet en nyskabelse i forhold til folkemøderne i anden halvdel af 1800-tallet. Politikerne skulle ikke tale fra den ikoniske talerstol af sten inde mellem træerne, men fra en talerstol ved vejen, så flere tilhørere kunne deltage. Bag talerstolen stod flagstænger med det danske, svenske og norske flag.

I ventetiden, inden politikerne gik på talerstolen, kunne deltagerne lytte til et orkester, der spillede skandinaviske sange. Stemningen var i top, så de mange mennesker kunne tage imod de nordiske parlamentarikere, mens de istemte "Jeg elsker de grønne lunde".

Fig. 5. Det har ikke været muligt at finde bevarede fotografier fra folkemødet i Herthadalen i 1921, men opbakningen til festlighederne i skovene ved Ledreborg Slot har lignet dette foto fra et af de populære folkemøder i Herthadalen omkring århundredskiftet. Foto ikke dateret. Flensborg foto. Lejre Arkiv.

Fig. 6. Herthadalen med den berømte talerstol i dag.
Foto Henrik Denman.

De politiske taler

Statsminister Neergaard tog i sin tale udgangspunkt i det fællesskab mellem de nordiske lande, som genforeningen i 1920 havde vist. Sønderjyderne havde i deres kamp oplevet støtte fra de øvrige nordiske lande, ikke mindst i form af åndelige værdier.

Statsministeren formulerede det vigtige i Danmarks geografiske placering:

Danmark bliver nu som altid Nordens Grænseland mod syd, og Opgaven er vanskeligere end nogensinde, fordi vi har et tysk Folkelement indenfor vort Omraade.⁸

Derfor havde de nordiske lande en stor moralsk opgave:

Den at skaffe samme sproglige og nationale Frihed, som Sønderjyderne under Fremmedherredømmet krævede for sig. Det betragter vi som en Æressag og som en Pligt overfor det øvrige Norden.

Han var skuffet over arbejdet med at skabe resultater i Folkenes Forbund – forløberen for det senere FN –, og det førte ham frem til det nordiske samarbejde. Udgangspunktet for et samarbejde var klart:

Intet nordisk Statsforbund – heller ikke en politisk Entente.

De tre skandinaviske lande, som i første omgang søgte et samarbejde, skulle fortsat være selvstændige stater. Der måtte ikke blive tale om nogen form for overherredømme eller en overnational konstruktion og ingen tågede fantasier om et nordisk statsforbund. Det skulle derimod være et samarbejde, som byggede på fællesskab. Landene skulle også fremover holde fast i den neutrale linje, som de havde gjort det under Første Verdenskrig.

Konkret nævnte Neergaard et øget økonomisk samarbejde om udveksling af varer og et styrket kulturelt fællesskab. Han afsluttede med en opfordring til at skabe resultater:

Vi er alle Venner af internationalt folkeligt Samarbejde. Lad os dog saa begynde hjemme fra med de nærmest liggende Lande.

Den tidligere norske statsminister, Gunnar Knudsen, tilsluttede sig Neergaard visioner, men han erkendte, at der var delte meninger i den norske befolkning. Det skyldtes historiske årsager. Mange nordmænd havde stadig følelsen af undertrykkelse og uret fra de mange år under dansk herredømme, og det blev ikke bedre af efterfølgende at komme under svensk herredømme i 1800-tallet.

*Siden har Norge været selvstændigt i 16 Aar – et Minut i Menneskehedens Historie. Og De forstaar, at naar der i nogle norske Kredse er Skepsis overfor det nordiske Samarbejde, saa er det, fordi man frygter en ny Union.*⁹

Gunnar Knudsen nævnte som muligheder for det fremtidige samarbejde, at man fortsatte de interparlamentariske møder. Han mente, at de politiske møder havde vist deres værdi, ikke mindst under verdenskrigen. De nordiske lande skulle desuden bakke op om nye internationale organer som Folkenes Forbund, for det "er nu Folkene, der regerer, ikke Fyrsterne", som han udtrykte det. Målet skulle være at afskaffe krig. Her havde de nordiske lande en vigtig opgave med at fremme verdensfreden.

Fig. 7. Roskilde Dagblad bragte en stor reportage fra folkemødet i Herthadalen den 7. juli 1921.

Fig. 8. Forsiden af Social-Demokraten den 7. juli 1921 med et stort fotografi, der viser den store folke-mængde i Herthadalen.

Den tredje politiske tale blev holdt af den tidligere svenske statsminister Hjalmar Branting. Han lagde vægt på nationalitetskampen og folkernes frihed og selvstændighed. Om de nordiske landes placering i en ny verdensorden sagde han:

I den store verden spiller vi en ringe rolle. I verdensbladene nævnes vi sjældent. Dette er ikke retfærdigt, thi vor kultur kan i mange henseender måle sig med den bedste i de største lande. Lad os trænge frem med vor kultur, så verden mindes om vor eksistens.

Hjalmar Branting fortsatte dermed ad Gunnar Knudsens spor om at lade de nordiske folks stemme høre på den internationale scene:

Men skal vi have bedre Tilstande, maa vi indrette os paa at staa sammen, saa meget vi formaar, saa vi med samlet Vægt kan lade vore Ideer lyse over Verden.

Verdenskrigen og begivenhederne, der førte frem til krigen, havde lært politikere i de nordiske lande, at små stater nemt blev overset og i værste fald knust af de store stater. Internationalt blev de små lande nemt overset eller ignoreret. På den baggrund drog Hjalmar Branting denne lære:

Et splittet Norden vil ingen tage Hensyn til.¹⁰

Efter afslutningen på folkemødet var interparlamentarikerne indbudt til te hos lensgreve Joseph Holstein på Ledreborg Slot. Herefter kørte bilkortegen atter mod København efter en lang dag med et tæt pakket program.

Samtidens vurdering

Det nordiske folkemøde blev ivrigt kommenteret i pressen. Det var primært de konservativt orienterede aviser, der brugte lederplads til at kommentere og analysere det interparlamentariske møde i København og det efterfølgende folkemøde i Herthadalen.

Således nøjedes *Social-Demokraten* med at bringe et referat af bilturen til Roskilde og mødet i Herthadalen, om end det blev bragt på avisens forside med et stort foto fra Herthadalen. Avisen fik dog fremhævet arbejdernes interesse i at få skabt en fredelig verden:

*Branting udtalte særligt, at netop Arbejderne var livsinteresserede heri og hentydede til den Rolle, de svenske og norske Arbejdere spillede ved den norsk-svenske Unionskonflikts Løsning.*¹¹

De konservative aviser var enige om, at politikernes taler gav et tyndt grundlag for et fremtidigt skandinavisk samarbejde.

I den københavnske avis *Dagens Nyheder* sammenfattede redaktør Harald Tandrup folkemødets udfald:

*Det stolte Haab, at Norden en Gang skal blive et Folk og et Sprog, var altsaa et Eventyr. Og nu er det dødt! De smaa Dværge sørger og bærer Snehvide bort i Glaskisten. Men de, der troer paa Eventyret, vil ikke indrømme, at hun virkelig er død. Hun har bare faaet et af Kundskab forgiftet Æble forkert i Halsen.*¹²

Den indflydelsesrige avis *Nationaltidende* skrev en grundig leder om folkemødet og så vigtige perspektiver i dagens taler. Politikerne havde alle fremhævet det samme, nemlig at samarbejdet mellem de nordiske lande var et led i bestræbelserne på at virkeliggøre de tanker, som lå til grund for Folkenes Forbund.

*I dette Forhold, at den nye Skandinavisme kan blive forbilledlig for den mellemfolkelige Udvikling i Europa, ligger netop dens største Betydning. Men just derfor kunde man ogsaa ønske, at der ved en Lejlighed som Herthadalsmødet i Gaar var blevet talt i mere konkrete Ord om denne nye Skandinavismes Formaal og Indhold.*¹³

Jyllands-Posten, der var den store konservative avis i Jylland, skrev en meget kritisk leder, der gav udtryk for, at politikerne bare snakkede, mens de politiske forhandlinger gik trægt. Avisen var mest tilbøjelig til at mene, at man

lige så godt kunne spare pengene til de interparlamentariske møder.

Hvilken Nytte gjør da de interparlamentariske Møder, vil sikkert Læseren spørge. Man kan kun henvise til Referaterne af Mødet i Kjøbenhavn. De mest snakkesalige af det halve Hundrede Politikere faar Lejlighed til at aabne for Sluserne og fremsætte deres ufor-gribelige Mening om mange Ting, og i Pauserne samles man som Kæmperne i Valhalla til bedre Middage, der koster mange Penge. Det er i Hovedsagen, hvad der kommer ud af Møderne.¹⁴

Avisen fremhævede dog Hjalmar Brantings tale og visioner og bedømte ham som en politiker af europæiske statsmandsrang. Hans styrke var ifølge avisen, at han pegede på afrustning som vejen frem til permanent fred.

Roskilde Avis, der var byens borgerlige avis, konkluderede, at politikerne klart havde slået fast, at fremtidens skandinavisme skulle bygge på, at de enkelte lande skulle bevare deres fulde selvstændighed. Samarbejdet skulle blot omfatte de temaer og udfordringer, landene i forvejen var fælles om. Spørgsmålet for avisen var nu, hvilke temaer man kunne være fælles om.

Der blev kun sagt grumme lidt herom. Naar alle skønne og hjertelige Ord fjernedes blev kun faa Realiteter tilbage. [...] Men fører disse nordiske Fællesmøder ikke til noget stort Resultat i det praktiske Arbejde, saa bidrager de til at fremme og udvikle Venskab og Forstaaelse blandt Nordens Folk. I saa Henseende var det herlige Stævne i Herthadalen en Styrkelse og Berigelse.¹⁵

Roskilde Dagblad brugte ikke lederplads til at kommentere mødet, men havde over to dage fyldige reportager på forsiden af avisen.

Arrangementet blev også kommenteret af Foreningen Norden, der havde taget initiativ til folkemødet. Hos Foreningen Norden lød vurderingen:

Vægtige og lødige Ord blev der her talt af tre af de nordiske Landes Statsmænd, Hjalmar Branting, Gunnar Knudsen og Niels Neergaard. Der var mindre Lyrik og mere Realitet i de Ord, der blev talt, end det ellers er Tilfældet ved saadanne Møder, men det Stormbrus af begejstret Hyldest, der slog de tre Talere i Møde, vidnede om, at Ordene fandt Genklang hos den danske Borger og Bonde.¹⁶

Fremtidens samarbejde

Som Venstreavisen *Østsjællands Folkeblad* noterede dagen efter folkemødet, fremsatte talerne ikke store tanker og visioner, men avisen påpegede samtidig, at politikerne stod

som typisk repræsentanter for deres befolkninger. Vigtigt var det også, at de lovede at søge mod et tættere samarbejde og en større forståelse mellem landene.

De tre talere i Herthadalen fremsatte ingen konkrete forslag til, hvordan de nordiske lande kunne indgå et tættere samarbejde. Formelt set kunne de heller ikke meget, for det havde de intet mandat til, men de løftede sig heller ikke med vidtrækkende visioner.

Man kan sammenfatte de mest konkrete dele af talerne med, at tanken om en union var stendød. Et politisk bindende samarbejde kunne på ingen måde komme på tale. Ingen af landene ville opgive nogen form for suverænitet. Tilbage var så et forstærket samarbejde på andre områder, og her blev to muligheder nævnt, nemlig et tættere kulturelt og sprogsamarbejde og som en mulighed et øget økonomisk samarbejde indenfor handel.

Foreningen Norden har i godt 100 år været en betydningsfuld aktør i arbejdet med at styrke især det kulturelle og folkelige samarbejde mellem de nordiske lande.

Det nordiske samarbejde har nået flere konkrete resultater. I 1939 etableredes samarbejdet mellem nordiske venskabsbyer. Foreningen Norden stod i 1953 bag oprettelsen af Nordisk Råd, den nordiske pasunion kom i 1952 og det fælles arbejdsmarked i 1954.

I Herthadalen var man blevet lidt uvant med at holde store folkemøder, så arrangørerne havde visse betænkeligheder. Alt forløb imidlertid efter bogen. Den historiske dag blev meget vellykket, lød vurderingen dagen efter.

For tilhørernes tætte skarer blev stævnet uforglemmeligt. Alle havde følelsen af historisk højtid. Og man fik det indtryk, at det var en sjælden lydhør forsamling, som befolkede Herthadalens skråninger. Talerne blev gang på gang afbrudt af bravoråb og bifaldssalver, og når nationernes kæreste sange blev sunget, bares tonerne af kraftige stemmer viden om, skrev Roskilde Avis i sin reportage.¹⁷

Det viste sig snart, at det genoplivede populære folkemøde var en enlig svale. Der blev kun det ene nordiske møde. Men det nordiske møde i København og den efterfølgende folkefest i Roskilde og Herthadalen fik trods alt langtrækkende betydning.

Debatten i 1921 om mulige veje til en fredelig fremtid og øget internationalt samarbejde for at dæmme op for store staters aggressivitet er på flere måder tankevækkende, når man følger de aktuelle begivenheder på den internationale scene!

Litteratur

Roskilde Dagblad

Roskilde Avis

Østsjællands Folkeblad

Dagens Nyheder

Nationaltidende

Berlingske Tidende

Social-Demokraten

Jyllands-Posten

Beretning om den danske, den norske og den svenske Forening "Nordens" Virksomhed, København 1922. 10 s.

Denman, Henrik: Herthadalen som politisk kampplads i 1800-tallet" i:

Historisk Årbog for Roskilde Amt 2020, s. 53-86.

Glenthøj, Rasmus og Morten Nordhagen Ottosen: *Union eller undergang.*

Kampen for et forenet Skandinavien. Gads Forlag 2021.

Gram-Skjoldager, Karen: *Fred og folkeret. Dansk internationalistisk udenrigs-politik 1899-1939*. Museum Tusulanums Forlag 2012.

Nielsen, Jan Ahtola: "Nordisk forår. Stiftelsen af Foreningen Norden" i: *Fund og forskning*, bd. 45 2006, s. 173-213.

Aarbog for de Nordiske Interparlamentariske Grupper. Nordisk Interparlamentarisk Forbund 1922.

Noter

1 Glenthøj s. 8.

2 Roskilde Dagblad 1.7.1921.

3 Berlingske Tidende 7.7.1921.

4 Roskilde Avis 6.7.1921.

5 Roskilde Avis 6.7.1921.

6 Roskilde Avis 6.7.1921.

7 Berlingske Tidende 7.7.1921.

8 Roskilde Dagblad 7.7.1921.

9 Roskilde Dagblad 7.7.1921.

10 Østsjællands Folkeblad 8.7.1921.

11 Social-Demokraten 7.7.1921.

12 Dagens Nyheder 8.7.1921.

13 Nationaltidende 7.7.1921.

14 Jyllands-Posten 9.7.1921.

15 Roskilde Avis 8.7.1921.

16 Beretning om den danske, den norske og den svenske Forening "Nordens" Virksomhed, København 1922, s. 10.

17 Roskilde Avis 7.7.1921.